

BALOGH MAGDOLNA

SZLOVÁK IRODALMI KALAUZ

(SZLOVÁKNAK LENNI CSODÁS...

A KORTÁRS SZLOVÁK IRODALOM ANTOLÓGIÁJA)

2016-ban Szlovákia volt a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége, és igazán nem mindennapi publikációs teljesítménnyel készültek az alkalomra: 33 kötetnyi szépirodalmat, illetve esszéet hoztak, amely kötetek megjelenését okosan és bőkezűen finanszírozta a SLOLIA, a szlovák irodalom külföldi terjesztésére létrehozott állami könyvalap. Észre kell vennünk, hogy a szlovák irodalom feltűnő jelenléte mögött alkotók és művek valóságos boom-ja van. A szlovák irodalom kétségtelen konjunktúráját mutatja az is, hogy idén négy különböző antológia jelent meg, részben klasszikus huszadik századi, részben kortárs irodalmi szövegekkel, próza és líra egyaránt. A korábbi években külön kötetekben megjelent művek mellett tájékozódhattak az olvasók a folyóiratokban, a Kalligramban, a Magyar Lettre Internationale-ban, a Jelenkorban publikált tematikus összeállítások szövegeiből is.

Egy kortárs szlovák irodalmi antológia összeállítója bizonyos tekintetben könnyebb helyzetben van tehát amiatt, hogy számíthat az olvasók előzetes ismereteire. Németh Zoltán úgy kívánja bemutatni a kortárs szlovák irodalom legjavát, hogy a válogatásban többféle stílus, irányzat, nemzedék jelenjen meg, reprezentatív is legyen a szövegegyüttes, és láttassa a korábbi korszakokhoz, illetve nemzedékekhez fűződő kapcsolatokat is.

Ez a koncepció magyarázza, hogy a túlnyomóan a fiatalabb évjáratokhoz tartozó szerzők munkái mellett kortárs klasszikusnak számító és a középnemzedékhez tartozó alkotók művei is szerepelnek a kötetben. A kortárs szlovák líra nagyszónya, az iskolateremtő Mila Haugová néhány jelentős verssel van jelen, amelyek a lírai személyiség létélményéről, a szexualitás tapasztalatáról, a testi kötelék erejéről, az intimitás elsődleges fontosságáról szólnak vallomásos hangnemben. Haugová lírájának inspirációját felfedezhetjük Elena Hidvéghyová-Yung verseiben is, bár a fiatalabb pályatárs inkább a párkapcsolatok konfliktusosságára fókuszál, az össze nem illés kínjait foglalja rövid, zsánerképszerű verssorokba. A vietnami apától és szlovák anyától származó Diana Tuyet-Lan Nguyen rövid, szinte gnómius tömörségű verseiben a lírai szubjektum önazonosságát, a világban elfoglalt helyét kutatja a transzcendencia erős érzékelésével.

Az ezredforduló után született kortárs prózát elsősorban posztmodern utáni prózaként írhatjuk le, de a válogatás visszaüt a szlovák posztmodernre élő klasszikusa, Pavel Vilikovský írása révén. A „szlovák Esterházytól” egyik legutóbbi, *Első és utolsó szerelem* című diptichonja egyik elbeszélését olvashatjuk a kötetben. Izgalmas és érdekfeszítő kelet-európai történetet mond el az októberi forradalom és a polgárháború időszakából, miközben a kortárs próza egyik kitüntetett kérdésére, a történelem mibenlétének problémájára és a lehetséges elbeszélő helyzetekre is reflektál.

A kortárs szlovák irodalomban feltűnő a női írók erőteljes jelenléte, őket ebben a válogatásban három karakteres szerző, Veronika Šikulová, Svetlana Žuchová és Zuzana Mojžišová munkáiból ismerhetjük meg. Šikulová *Hiányos fiasításának* ön-életrajzi ihletésű részlete a *Menettért*-ből már ismerős kisvilágba, a nagyszülők falujába visz el, ahol az író nő gyermekkorára nyarait töltötte. Az írás egyszerre lírai hangú, nosztalgikus emlékezés, és annak fájdalmas tudatosítása, hogy élményeit nem tudja átadni saját gyerekeinek. Az Európai Irodalmi Díjat elnyerő Svetlana Žuchová *Finálé* címmel a tőle megszokott módon egyszerű szavakkal, rövid mondatokban, köznapi, ám egyetemes érvényű történetet mond el: az elbeszélőnek anyja halála tényével kell szembenéznie.

Az antológia reprezentativitását igazolja az is, hogy a kötetből a szlovák irodalom regionális összefüggéseire, a centrumtól távolabb eső területek irodalmára is ráláthatunk, hiszen a jobbára pozsonyi kötődésű szerzők mellett a komárnói Daniela Kapitánová és a kelet-szlovákiai roma közösségek életébe bepillantást engedő Agda Bavi Pain is helyet kapott a kötetben.

A reprezentativitás szempontjának érvényesítése mellett a kötet válogatója nem riad vissza az olyan kifejezetten provokatív szövegek közlésétől sem, mint amilyen a Michal Rehúšnak a szlovák irodalomból való kilépését bejelentő deklaráció vagy a Tiso holcisi beszédének megjelenését a gyűlöletbeszéd örökzöld attribútumával reklámozó könyvajánló. De nem idegen a kötettől a könnyedebb szórakoztatás sem: jókat lehet nevetni a Denisa Fulmeková – Peter Macsovszky szerzőpár *Pletykaregényén*, aminek története a szlovák irodalmárok kedvelt lebujaiba vezet, „valahol Mucsaröcsöge felé félúton” ahol a szlovák irodalmi alvilágban mozgó mindenféle rendű és rangú figurák, „a romantikus lázadás alkoholtól szétmárt bárdjai”, „epekedve szárnyukat bontogató, jelentéktelen költők”, „mumifikálódott nemzet-ébresztők” bolyonganak. Egy kutya-elbeszélő szerepeltetése révén sajátos humorral mutatja be a szlovák városi panelhétköznapiak sivárságának dimenzióit Silvester Lavrík *Lehet-e egy kutya antiszemita?* című művének itt olvasható részlete.

Feltehetően a szerkesztő egyéni ízlésének, édeklődésének irányával magyarázható, hogy nagy teret kap az antológiában a kortárs szlovák költészet kísérletező ága, ezt mutatja a Generator X nevű szerzői társaság, Michal Habaj, Peter Macsovszky, Peter Šulej és a hozzájuk csatlakozó Anton Hablák szerepeltetése. Habaj a saját néven közölt versei mellett Anna Snegina álnéven egy Szergej Jeszenyin ihletésére megalkotott fiktív költőnő verseit adja közre, melyekben a női szubjektum lírai megszólaltatásával kísérletezik. Macsovszky kísérletei más irányúak: fiktív szerzők teremtésével is annak a posztmodern meggyőződésének ad hangot, mely szerint „a lírai szubjektum a görcs, a póz eredménye, a pszichologizáció pontosan saját ellentétébe torkollik, a lehetséges mélységek felhígításába, nivellálásába.” Nemcsak a lírai szubjektum autentikusságában, hanem az egyéni stílus megalkotásának lehetőségében sem bízunk, azt a más posztmodern szerzők által is érzékelt gátját érzékeli az írásnak, hogy „a tartalmak, stílusok, módszerek ismétlődnek, [...]”. Talán ezzel is magyarázható, hogy sokféle irányban és sokféle műfajban próbálja a számára adekvát megszólalási módokat keresni. Itt közölt versei tanúsága szerint a szöveg lehetőségeit vizsgálja, a nyelv, a beszéd áll a figyelem középpontjában: egyik versében (*Earis*) a gépi fordítás során eltorzított klasszikus magyar vers (Babits: *Ballada Írisz fátyoláról*) olaszra fordított szöveg sajátos posztmodern kifordítása lesz az eredeti műnek. Ugyanakkor a kísérlet azt mutatja, hogy a torz nyelvi kapcsolatok is létrehozhatnak valamiféle sajátos esztétikumot, amely egyedi fénytörésben mutatja a különböző nyelvi változatok és az eredeti viszonyát, igazolva a szerzőnek azt az állítását, hogy „meglepőek csak a szavak csoportosulásai lehetnek”. Máskor különböző eredetű és státuszú szövegek (tudományos, ismeretterjesztő, szépirodalmi) montázsával mutat rá a tömegkommunikációt alapvetően meghatározó sztereotip megfogalmazások ürességére. Radoslav Tomáš itt közölt versei tanúsága szerint sokféle álarc mögé bújva azt kísérel meg kideríteni, miként hat a szerző státuszára a nemi identitás vagy a földrajzi helyzet.

Ha a válogatás egyik, kimondottan a szerkesztő egyéni ízlésével magyarázható szempontja a kísérletező irodalom bemutatása volt, valószínűleg Németh Zoltán személyes édeklődésével függ össze azoknak a műveknek a beválogatása is, amelyekben a szlovák identitás jelenik meg ironikus, groteszk módon, kifejezetten önkritikusan. S habár e szövegeket olvasva érthetően a „rólunk is szólhatna ez” érzése fog el, talán ezek a kötet legmeglepőbb darabjai, hiszen még ha nem is egészen új hang ez a szlovák irodalomban, az,

hogy láthatóan erőteljesebbé válik, mindenképpen örömteli fejlemény. A haza és az otthon mibenlétének önironikus megközelítését olvassuk ki a közép-európai nyelvekből fordító Karol Chmel verséből: „már hazaértünk / hálistennek / a barbárok közé // a makacs hidegben / bukolikus hazafiak / idejekorán / elégetik a kiszebanyát”. Mirka Ábelová – akinek egyik verse adta az antológia címét is – a külföldön mozgó szlovákok provinciális gesztusait és viselkedésformáit pellengérezi ki, ám kétség sem fér hozzá, hogy a „szlovák” szót itt is minden további nélkül akár „magyarra” is cserélhetnénk. A mai szlovákság közösségi (társadalmi és nemzeti) komplexusainak patológiáját alighanem mégis annak a Daniela Kapitáňová-nak a *Könyv a temetőről* című műve mutatja be a legplasztikusabban, amelyből itt két jellemző részletet olvashatunk Mészáros Tünde remek fordításában. A történet elbeszélője a Komárnóban élő Samko Tále, 44 éves értelmi fogyatékos. Az ő szemével látjuk a családját, ismerőseit és a kisvárosban zajló eseményeket. Samko minden erejével olyan akar lenni, amilyennek szerinte egy embernek lennie kell: számára a konformitás mindenek felett álló érték. Idegenkedik mindentől, ami elüt az „átlagtól”, végtelenül leegyszerűsített, primitív sztereotípiákon alapuló képzetekben látja a világot és önmagát is. E sematikus világlátás nézőpontjából bármifajta eltérés a konformitástól veszélyforrásként jelenik meg, és éppen ez vezet oda, hogy Samkóból tökéletes besúgó válik: fogyatékos elméjében akkor áll helyre a világ rendje, amikor elmondja dr. Gunár Karolnak, a kommunista párttitkárnak (a későbbi helyi potentátnak), ha valami, a megszokottól, vagy „normálistól” eltérőt észlel. Ezzel aztán bajba sodor családtagokat, rokonokat, barátokat, tragédiába fordít életüket. Kapitáňová elbeszélője végig az értelmi fogyatékos ember tudati horizontján belül marad, a maga primitivitásában egyszerre humoros és zsigerekbe markolóan irritatív nyelvhasználata a társadalmi és nemzeti mentalitás torz vonásainak groteszk tükre.

A kötet írásainak magyarázása kiváló irodalmárok és a kortárs szlovák irodalmat nagyszerűen tolmácsoló műfordítók sorának munkáját dicséri (Csehy Zoltán, Dobry Judit, Garajszki Margit, Mészáros Tünde, Mizser Attila, Németh Zoltán, Péntes Tímea, Polgár Anikó, Vályi Horváth Erika). A sokhangú, színes és nem konvencionális válogatást akár Németh Zoltán személyes kánonjának is tekinthetjük a kortárs szlovák irodalomról: színvonalas és szórakoztató kalauzát mindenkinek melegen ajánljuk.

(Szerkesztette, válogatta és az utószót írta Németh Zoltán. Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2016)

